

Яковенко Роман Валерійович,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної теорії,
маркетингу та економічної кібернетики
Кіровоградського національного технічного університету
Ткаченко Олександра Юріївна,
студентка групи АГ-16М
Кіровоградського національного технічного університету

ЕКОНОМІЧНА ДУМКИ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ СЬОГОДЕННЯ

Перші письмові пам'ятки економічної думки України беруть свій початок в часи існування Київської Русі. Вагоме місце серед давньоруських першоджерел, які дають змогу досліджувати питання розвитку економічної думки на теренах Київської Русі, належить „Руській правді”, „Повісті временних літ” та „Повчання дітям” [4, с. 34].

Так, „Руська правда” – це перше давньоруське зведення законів та правил, цей кодекс дає уявлення про господарське життя, економічні відносини, власність, соціальний та майновий статус окремих категорій населення, організацію великого княже-боярського володіння [5, с. 56].

Літописне зведення „Повість временних літ” – монументальний історіографічний і літературний документ початку XII ст., в ній розглядаються джерела доходів Київської держави: надходження з господарства, данина і збори з населення, штрафи (судове мито), торговельне мито і воєнна здобич.

Також важливе місце серед давньоруської літератури посідає твір „Повчання дітям” В. Мономаха (початок XII ст.), який містить чимало важливих господарських спостережень та узагальнень, показує відносини між землевласниками й залежними селянами, дає поради щодо подолання соціальних суперечностей, яскраво свідчить про розуміння вже в ті часи значення землеробства, скотарства, промислів, торгівлі для зміцнення могутності держави.

Господарські документи XIV—XV ст. засвідчують подальший розвиток економічної думки в Україні. У жалуваннях і позичкових грамотах,

статистичних записах (інвентарях, люстраціях) відображені відносини вотчинної форми власності, тогочасна система повинностей, деякі аспекти торгівлі, грошового обігу, розвитку сільського господарства та ремесел, надання позичок під заставу майна, в тому числі земельних володінь.

У найбільш завершеному вигляді економічну думку пізнього середньовіччя репрезентує меркантилізм. У Західній Європі він зародився вже у XV ст., але великого поширення набув у XVII ст. Головною передумовою розвитку меркантилізму був розпад феодалізму та зародження капіталізму. Певні риси меркантилізму були властиві й українській соціально-економічній думці кінця XVII — початку XVIII ст. Так, економічна політика Б. Хмельницького (XVII ст.) базувалась на застосуванні принципу активного втручання державної влади в господарське життя, заохочення вивезення товарів і обмеження вивезення коштовностей, установлення захисного мита, пільг місцевим підприємцям і купцям. Велике значення мали економічні зв'язки з іншими країнами, довгострокові торговельні угоди. Така політика об'єктивно сприяла пожвавленню економічного життя країни, розвитку товарно-грошових відносин, процесу первісного нагромадження капіталу [3, с. 62].

Загострення кризи феодально-кріпосницької системи, посилення селянського революційного руху, Кримська війна показали повну безперспективність кріпосництва, його нездатність забезпечити належний розвиток продуктивних сил. Необхідною передумовою економічного розвитку України XVIII – XIX ст. було скасування кріпосного права та ряд реформ 60-70 х років. Хоча ці реформи були обмеженими, непослідовними і половинчастими, втім, все ж вони створили умови для економічного та політичного розвитку країни в нових умовах. Розвивалась промисловість, торгівля, зростали міста і міське населення, сільське населення залучалося до промисловості. Був відкритий шлях до становлення індустріального суспільства.

В економічній думці післяреформеної України панівним напрямком було народництво. У теоретичному відношенні народництво — це певний різновид утопічного соціалізму, характерного для країн із низьким рівнем економічного

розвитку, переважанням сільського господарства і дрібних виробників [4, с. 282]. Ліквідація феодально-кріпосницької системи та зародження капіталістичних відносин сприяли активізації суспільно-політичного життя всіх верств населення. Активізувала свою діяльність і українська національна буржуазія та її ідеологи. Представники ліберально-народницького напрямку суспільно-економічної думки були пов'язані з революційним народництвом, співчували йому, проте не ставили питання про селянську революцію. Критикуючи капіталізм, ліберальні народники протиставляли йому дрібне виробництво селян і ремісників. Великого значення у зміцненні дрібнотоварного виробництва вони надавали різним формам кооперації.

У XIX ст. політична економія виступила переможницею меркантилістської системи. Значимість цієї події відтінюється тим фактом, що до того часу меркантилізм панував у Західній і Східній Європі більше чотирьох століть [3, с. 234].

Наступним етапом в формуванні економічної думки в Україні був розпад Російської імперії в результаті Жовтневої революції 1917 р. та створення СРСР. Післяжовтневий розвиток економічної теорії в Україні позначений тими самими рисами, що й розвиток усієї економічної думки. Це розквіт з 20-х по 30-ті роки, занепад, починаючи з 30-х по 60-ті, короткий період відродження в 60-ті та криза 70—80-х і знову період відродження, що розпочинається з другої половини 80-х рр. [4, с. 555].

На початку 20-х рр. українська наукова думка розвивалася в різноманітних напрямках і досягла високого наукового рівня і була в авангарді світової економічної думки. Починаючи з 30-х рр. характерними рисами економічної думки в СРСР були її повна заідеологізованість, схоластичність, вульгаризація суспільно-економічних процесів. Як у теорії, так і на практиці у державі повністю виключалися зі сфери товарного виробництва засоби виробництва. Внаслідок цього слабкий розвиток цих відносин був характерною рисою радянського суспільства протягом багатьох років. Обмін здійснювався, але переважно не у формі товарів, а шляхом прямого продуктообміну

(натуральне господарство). Продуктообмін стосувався не тільки засобів виробництва, а й значною мірою предметів споживання та оплати по праці [6].

Початком сучасного етапу розвитку економічної думки в Україні, можна вважати, початок 80-х років, коли в СРСР почалась „перебудова”. Після приходу до влади М. Горбачова, в державі спостерігалась лібералізація економіки та її перехід до ринкової соціалістичної економіки. Всі ці фактори зробили свій внесок в остаточний розпад Радянського Союзу в 1991 р. Застій був викликаний поганим керуванням при Л. Брежнєві та неефективністю в плановій економіці.

Першим кроком на шляху створення самостійної держави з незалежною і міцною економікою було прийняття „Акта проголошення незалежності України” 24 серпня 1991 р. [1, с. 116]. Сучасна вітчизняна економіка знаходиться в процесі поступового переходу до ринкових відносин. Відбуваються поступове звільнення від наслідків командно-адміністративних методів регулювання і становлення нових ринкових відносин.

Згідно з універсальною концепцією для успішної економічної діяльності країн, що знаходяться у стадії ринкової трансформації, необхідна лібералізація торгівлі, реструктуризація економіки за рахунок приватизації, макроекономічна стабілізація з подальшим економічним зростанням.

Вельми несприятливі внутрішні умови розвитку при відносно слабких міжнародних позиціях економіки України примушують активно шукати нестандартні шляхи виходу з кризи, засоби формування конкурентоспроможної національної економіки.

Нестійкість перехідної економіки пояснюється тим, що на відміну від стабільної економічної системи, в якій зміни стосуються переважно механізму функціонування системи, в перехідних системах змінюється сам механізм розвитку. Останнє порушує її стійкість, оскільки спричиняє розбалансованість попередньої системи [2].

Список використаної літератури

1. Братенші Н. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / Н. В. Братенші, В. Д. Братенші. – Кременчук : Кременчуцький льотний коледж Національного авіаційного університету, 2010. – 152 с.
2. Економічна думка в Україні. Сучасні концепції переходу до ринкової економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://referat-ok.com.ua/>
3. Історія економічних учень : підруч. / [В. Д. Базилевич, П. М. Леоненко, Н. І. Гражевська, Т. В. Гайдай] ; за ред. В. Д. Базилевича. – [2-ге вид., випр.]. – К. : Знання, 2005. – 567 с.
4. Історія економічних учень : підруч. / [Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко, А. М. Поручник та ін.]. – К. : КНЕУ, 1999. – 564 с.
5. Краус Н. М. Історія економіки та економічної думки : структурно-логічні схеми, таблиці, малюнки : навч. посіб. / Н. М. Краус. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 504 с.
6. Вилцан М. А. (Москва) Деякі аспекти соціально-економічних перетворень 30-х років у СРСР / М. А. Вилцан (Москва), В. І. Микора (Москва), А. О. Тиморин (Москва) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://history.org.ua/>.